

Flora Turner-Vučetić

DALMACIJI U POHODE

SONIA WILD BIĆANIĆ, *British Travellers in Dalmatia 1757-1935: Plus a little more about Dalmatia today*, Zaprešić, Fraktura, 2006., 173 str., ISBN 953-7052-96-6

Kako su čudni naši životni putovi! Kada sam davnih studentskih dana sa strahopoštovanjem ušla u kabinet profesorice Bićanić polagati ispit iz engleske književnosti, svjesna da mi je znanje krhko, a engleski daleko

od tečnog, ostala sam zaprepaštena kako je svojim blagim tonom i vedrim osmijehom začas uspjela iz mene izvući više nego što sam ikada mogla od same sebe očekivati. Ta lakoća druženja ponovila se svaki put kada smo se

susretale tijekom svih ovih godina. Tko je onda mogao i pomisliti da će nam susreti u Londonu odlučiti o budućnosti te da će njezina domovina postati moj drugi dom, a Zagreb njezin grad i da ćemo svaka na svoj način živjeti “dvije linije života”.

Two Lines of Life - Dvije linije života naslov je autobiografije anglistice prof. dr. Sonie Wild Bićanić, fascinantne priče o idiličnom djetinjstvu u Engleskoj, vojnoj karijeri tijekom Drugog svjetskog rata u Londonu gdje je susrela svog budućeg supruga Rudolfa Bićanića zbog kojeg je napustila Englesku i o njezinoj drugoj domovini u kojoj joj život nije ništa manje intenzivan i zanimljiv. Iz autobiografije saznajemo da se 1946. godine pridružila nizu svojih sunarodnjaka koji su od srednjeg vijeka nadalje otkrivali Dalmaciju, pa je logično da ju je ta tema privukla da napiše knjigu o britanskim putnicima u Dalmaciji.

Od brojnih pisaca i putopisaca odabrala je peoricu britanskih putnika koji su kraće ili dulje vrijeme boravili u Dalmaciji u razdoblju između 1757. i 1935. godine. Zašto baš 1757. godina? To je godina u kojoj je slavni škotski arhitekt Robert Adam sa suradnicima posjetio Dalmaciju i započeo rad na kapitalnom djelu o Dioklecijanovoj palači u Splitu. Završna godina 1935. obilježava prvo izdanje romana Ann Bridge: *Illyrian Spring*. Za ovo putovanje u prostoru i vremenu Sonia Wild Bićanić za suputnike je odabrala još i sir Johna Gardnera Wilkinsona, Alana Patona i sir Thomasa Grahama Jacksona.

U posljednjem poglavlju piše o britansko-hrvatskim vezama na otoku Visu od pomorskih bitaka početkom 19. stoljeća do onih u Drugom svjetskom ratu. Danas su na Visu, zaključuje autorica teksta, Britanci na dobrom

glasu po tome što pažljivije i bolje restauriraju stare kuće nego drugi došljaci koji sve više kupuju posjede na otoku. Takav spontani komentar karakterističan je za svaki segment knjige u kojoj se povijesne činjenice, mišljenja različitih autora i neposredan, pripovjedački ton autorice izmjenjuju u vrlo skladnom ritmu. O posebnim britansko-hrvatskim-viškim vezama svjedoči i nedavno objavljena knjiga *Velika Britanija i Vis - rat na Jadranu 1805.-1815.* (Književni krug, Split, 2006.) koju je napisao britanski povjesničar Malcolm Scott Hardy.

Još je jedno izdvojeno poglavlje kratka povijest Dalmacije. Vjerujem da je to bio najzanimljiviji tekst jer nije lako sažeti složenu povijest Dalmacije, od grčkih naseobina do danas, u desetak stranica vrlo čitkog teksta potkrijepljenog citatima ne samo britanskih autora već i suvremenih hrvatskih povjesničara kao što je Ivo Goldstein.

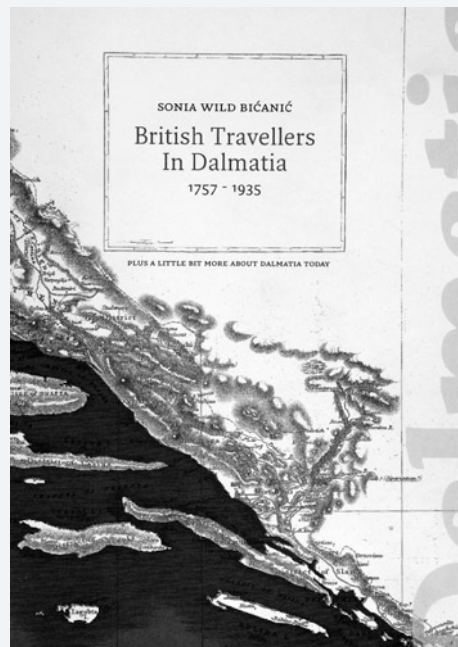
Kao temu knjige Sonia Wild Bićanić odabrala je osobe koje su bile slavne u svojoj domovini, a u Dalmaciju ih je privukla profesionalna znatiželja. Robert Adam (1728.-1792.), jedan od najslavnijih arhitekata 18. stoljeća po kojemu je nazvan i stil u arhitekturi i primijenjenoj umjetnosti kao *Adam stil*, putovao je Europom kako bi usavršio svoje znanje o arhitekturi prošlih stoljeća, poglavito onoj iz razdoblja Rimskoga Carstva. Pošto su njegovi prethodnici u okviru *Grand Tour* odavno otkrili ljepote talijanskih spomenika, Adam je odlučio istražiti manje poznatu Dioklecijanovu palaču u Splitu, te je rezultat svojih istraživanja u suradnji s francuskim povjesničarom umjetnosti i umjetnikom Charlesom Louisom Clérisseuom, objavio 1764. u luksuznoj, bogato ilustriranoj knjizi o ruševinama palače cara Dioklecijana (*The Ruins of the Palace of the Emperor*

Diocletian at Spalatro in Dalmatia). Posebno su zanimljivi citati iz neobjavljenog, opširnijeg uvoda, očito prve verzije koju je Adam napisao za spomenutu knjigu. Uz svoje dojmove o palači autorica citira i hrvatske stručnjake Tomislava Marasovića i Duška Kečkemeta.

Gotovo stoljeće nakon Adama i s više zanimanja za povijest, ljude, jezik i običaje nego za arhitekturu, u Dalmaciju je stigao sir John Gardner Wilkinson (1797.-1875.), istraživač i znanstvenik, član Kraljevske akademije znanosti i vrsni egiptolog. Njegova knjiga u dva sveska poduljeg naslova: *Dalmacija i Crna Gora, s putovanjem u Mostar i Hercegovinu i bilješkama o slavenskim narodima, povijesti Dalmacije i Dubrovnika, o uskocima itd.*, objavljena u Londonu 1848., bila je bestseller. Wilkinsova se zapažanja prepleću s legendama, no očito je dobro poznao običaje i svečanosti jer je u Sinj došao na Alku, baš kao i tisuće današnjih turista. Uz opise običaja i krajolika on upućuje čitatelja na slavne hrvatske znanstvenike i umjetnike navodeći trideset imena, među kojima i Marka Marulića. U želji da čitateljima engleskog jezičnog područja istakne značenje oca hrvatske književnosti, profesorica Bičanić uspoređuje Marulića sa slavnim engleskim pjesnikom Geoffreyom Chaucerom. Kada je riječ o Boškoviću, autorica nadopunjuje informacije koje Wilkinsonu nisu bile dostupne i suvremene čitatelje upućuje na knjigu Johna D. Barrowa: *Theories of Everything* iz 1990. godine. Ovo su samo dva od brojnih primjera vrlo zanimljivih usporedbi, dodatnih informacija, komentara iz literature i zaključaka iz vlastitog iskustva autorice.

Za razliku od Adama i Wilkinsona koji su doputovali morem, Alan A. Paton, povjesničar, geograf i neslužbeni savjetnik britanske vlade,

stigao je u Dalmaciju kopnom preko Velebita. Njegov je cilj bio proučavanje izvora prirodnog bogatstva kako bi o tome izvjestio britansku vladu. Rezultat istraživanja objavio je 1861. u Londonu u četiri sveska knjige o putovanju kroz Mađarsku i Transilvaniju, Dalmaciju i Hrvatsku, Srbiju i Bugarsku. Drugi dio knjige koji je za nas posebno zanimljiv objavljen je pod naslovom: *Highlands and Islands of the Adriatic*. Paton je u stilu neustrašivih istraživača ulazio u duboke špilje, penjao se na strme litice, probijao se kroz vegetaciju u močvarnim dolinama, divio se ljepoti krajolika, opisivao prizore iz svakodnevice i pisao o povijesti i gospodarstvu.

Povijest Dalmacije bila je tema i sljedećeg putnika, sir Thomasa Grahama Jacksona (1835.-1924.), arhitekta, slikara i restauratora kojemu je kralj George V. dodijelio naslov baroneta za zasluge u restauraciji vinčesterske katedrale. Kao što je Adam stvorio svoju prepoznatljivu varijantu klasicizma, tako je i Jackson

razvio svoju viziju gotike, što je potaknulo slavnog britanskog pjesnika Johna Betjemana da njegovu neogotiku ovjekovječi kao *Anglo Jackson* stil. S putovanja Europom donosio je bilježnice ispunjene bilješkama, dnevnike i nevjerojatno mnogo crteža i akvarela. Njegova supruga, vjerna pratilja na često neudobnim putovanjima, također nam je ostavila vrlo zanimljive zapise. Nevjerojatnom energijom, između čestih putovanja, samo je u Oxfordu projektirao ništa manje nego dvanaest novih koledža i brojne javne objekte te adaptirao postojeće zgrade u elegantnom spoju stare i nove gotike. Uz to je napisao tri sveska ilustrirane povijesti Istre, Kvarnera i Dalmacije (*Dalmatia, de Quarnero and Istria*). Nekoliko dana prije objavljivanja knjige 1887. godine održao je predavanje u Kraljevskom institutu britanskih arhitekata o Dalmaciji i popratio ga originalnim crtežima i akvarelima koje je radio za ilustraciju knjige. Tek 2003., nakon više od jednog stoljeća, ti su akvareli i crteži iz obiteljskog arhiva ponovo ugledali svjetlo dana na izložbi u galeriji hrvatskog veleposlanstva u Londonu uz koju je održana i promocija novog izdanja Jacksonovih autobiografskih zapisa: *Recollections - The Life and Travels of a Victorian Architect* (Unicorn Press, London, 2003.). Odnedavno su spomenuti akvareli i crteži u trajnom vlasništvu grada Splita, kao vrijedan spomen na Jacksonovu ljubav za Dalmaciju, njezinu prirodu, arhitekturu i umjetnost. Oni su također značajan doprinos proučavanju spomenika i predmeta primijenjene umjetnosti. Rezultat Jacksonova boravka u Dalmaciji bio je i projekt za zvonik zadarske katedrale. Kada je došao na proslavu dovršenja zvonika, zvana su u njegovu čast zvonila "Bože čuvaj kraljicu". Ni jedan od putnika Dalmacijom nije s toliko pozornosti proučavao njezinu povijest i spomenike, pa je zbog toga opravdano što je

Sonia Wild Bičanić Jacksonu posvetila više prostora nego svojim ostalim odabranicima, među kojima je na kraju i jedna žena.

Ann Bridge ušla je u ovu zbirku romanom *Illyrian Spring - Ilirsko proljeće*, koji je prvi put objavila 1935. godine. Iste je godine roman objavljen još tri puta, a nakon toga je doživio daljnjih deset izdanja. Ann Bridge književni je pseudonim Lady Mary Dolling Sanders O'Malley koja je sa suprugom diplomatom boravila u Dalmaciji 1930. godine. Glavni je lik romana *Ilirsko proljeće* Grace Kilmichael, slikarica koja obilazi Dalmaciju s mladim suputnikom Nicholasom. Oni, kao i Cazalet, glavni lik u priči *Love on the Adriatic* (H. De Vere Stacpoole, London, 1932.), "bježe daleko od engleskih turista". Nicholas je oduševljen kada je ugledao Jacksonove knjige, koje je Grace ponijela na put. No unatoč tomu, od spomenika i arhitekture njih više zanima priroda, te knjiga obiluje opisima cvijeća koje je tema Graceinih slika. Sonia Bičanić zamišlja da su njezine slike nalik na cvjetne krajolike Celestina Medovića, a opisujući dalmatinski krš upoznaje čitatelje sa Šimunovićem i Meštrovićem.

I ovo je poglavlje, kao i ostala, ilustrirano crtežima, tlocrtima, fotografijama krajolika, gradova, spomenika i umjetnina. Grafička je oprema knjige inventivna. Posebice je originalno kazalo na samom početku, vrlo su pregledno obilježena pojedina poglavlja, ali knjiga je svakako zaslužila kvalitetnije reprodukcije fotografija.

Odabirom tekstova iz originalnih izvora autorica nam je omogućila da osjetimo što je za Britance značilo otkrivanje nepoznatih krajeva, spomenika, uživanje u krajoliku i susreti s mještanima. Njezini su tekstovi poveznice, a

ne kritičke opaske, usporedbe sa sličnim situacijama koje je sama iskusila ili u kojima se može zateći suvremeni posjetitelj. Ona obogaćuje doživljaj ovih izleta u prošlost, povezujući priče kao što je ona o renesansnom kucalu na ulaznim vratima palače Arneri u Korčuli kojemu se divio Paton 1849., detaljno ga opisao i nacrtao Jackson 1885., a prilikom posjeta Korčuli to malo remek-djelo primijenjene umjetnosti toliko je oduševilo Edwarda VIII. i gospođu Simpson da ga je njihov dvorjanin pokušavao za njih otkupiti. Raspitujući se o sudbini kucala, Sonia je u nedavnom telefonskom

razgovoru saznala od prijateljice, nasljednice iste obitelji Arneri, da je sada na sigurnom, u vitrini Gradskog muzeja.

Današnjem putniku odlazak u Dalmaciju više nije avantura. Pred put je krstarilo internetom, opskrbio se džepnim izdanjima vodiča, iz Londona će na cilj stići za dva sata. No gdje je tu romantika putovanja? Vjerojatno u našoj putnoj torbi, u knjigama koje nosimo na put. Jedna od njih svakako bi trebala biti i knjiga Sonie Wild Bićanić.